

Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık

Bülent GÜLÇUBUK*

Özet: Çocuk işçiliği önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır. Çalışan çocuklar arasında tarımda çalışan çocuklar içinde bulunduğu koşullardan dolayı ayrı bir yer tutmaktadır. Öncelikle çalışma ve yaşam koşulları, çevre ile ilişkiler, eğitim ve sağlık sorunları açısından bu çocuklar en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Kendi tarım işletmelerinden yeterli gelir elde edemeyen az topraklı ve/veya topraksız aileler geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere mevsimlik göç ederek iş aramaktadır. Mevsimlik tarım işçisi aileler çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal zorunluluklardan dolayı çocuklarını da götürmektedir. Böylece, çocuklar aile ekonomisine katkı nedeniyle yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmaktadır. Türkiye’de çalışan çocukların %40-50’ye yakını tarımda çalışmakta olup, sayıları yaklaşık 350.000-400.000 arasında olup, en kötü konumda çalışan çocuklar arasında ön sırada yer almaktadır. Bu çocuklar Türkiye’nin değişik bölgelerinde özellikle pamuk, fındık, narenciye, pirinç, şekerpancarı, tütün vd. tarımında çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. En kötü konumdaki tarım işlerinde çalışan bu çocukların çoğunluğu 15 yaşından küçük olup, ILO sözleşmelerine göre çalışma çağında olmayan ve söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır. Eğitim olanaklarından yoksun olan ve çalışmadan dolayı eğitimine devam edemeyen, etmekte zorluk çeken veya hiç başlayamayan bu çocuklar özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşamakta olup, yılın 4-7 ayını buldukları yerin dışında, çadırlarda temel gereksinimlerden yoksun olarak sürdürmektedirler. Sosyal Hukuk Devleti ilkesinden hareketle “özel sosyal politika” araçlarının uygulanması gereken bu çocuklar, gelecek açısından en umutsuz kesimlerden birini oluşturmaktadır. Bu bildiride Türkiye’de tarımda çocuk işçiliği ve çalışma yaşamındaki yeri ve uluslar arası sözleşmeler hakkında genel bilgiler verildikten sonra, çocuk işçiliğinin azaltılması konusunda toplumsal ve kamu

---

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

duyarlılığının artırılmasına yönelik öneriler sunulacaktır. Çalışmanın ana materyalini literatür incelmeleri ve konu ile ilgili olarak Adana ili Karataş ilçesinde yapılan bir araştırma projesinin sonuçları oluşturmaktadır.

Child Labour Exploitation In Agriculture And Social Sensitivity Abstract

Child labour is a serious problem area. Due to their specific conditions children who work in the agriculture sector have a special importance in child labour issue. These children are one of the most disadvantaged groups for their working and life conditions, relations with society, education and health problems. Families, who have either no field and/or earn small amount of money, look for work to earn their own living and to get a job. They move to regions, where more agricultural jobs are available, for a certain period in other words to be employed as seasonal workers. These families take also their children with them because of economic and social difficulties consequently children start to work in agricultural fields, which are not suitable to their age, to contribute to the family income. Children in agriculture sector constitute approximately 40-50 % of the child labour and their numbers are about 350.000-400.000 in total. Their working conditions are one of the worst in the child labour sector. These children work mainly in hoe and harvest parts especially regarding cotton, hazelnut, citrus, rice, sugar beet, tobacco etc in different regions of Turkey. Most of these children are under 15 and the ones whose employment in the abovementioned jobs are not suitable to them in accordance with the ILO conventions and are not favoured. These children, who are deprived of education opportunities and cannot continue it or have difficulty in this issue or cannot access to it, live mainly in the Southeast and South of Anatolia and stay in tents without having basic needs for 4-7 months in other parts of the country. In accordance with the principle of Social Law State, "special social policy" tools must be practised for these children that are one of the most hopeless groups for future. This paper will give general information about the child labour in the agriculture and work life in Turkey and also about the international conventions. Then, suggestions for reducing child labour, increasing social and public sensitivity will be made. The main material of the work is based on literature review and outcomes of the relevant research project conducted in Karatas District, Adana city.

Giriş

Çocuk işçiliği sadece Türkiye'nin değil hemen hemen tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunudur. Milyonlarca çocuk; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla veya yasa dışı yollarla uluslararası normlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliği sorunu ülkelerin; nüfus, eğitim düzeyi, ekonomik gelişme, istihdam ve genel kalkınma düzeyleriyle yakından ilgilidir.

Dünya kamuoyu çocuk emeği istismarına karşı duyarlılığını geliştirirken, çocuk işçiliğini hedef alan hareket de, hızı ve yoğunluğu açısından benzeri görülmemiş küresel bir dava haline gelmiştir. Bu, siyasal sınırları, dilleri, kültürleri ve manevi gelenekleri aşan bir hareket boyutunu almıştır. Sivil toplumun bütün kesimleri bir araya gelerek çalışma yaşamında çocuk sömürüsüne son verilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir. Türkiye açısından da çocuk işçiliğine karşı önlem almak, çözüm üretmek, duyarlılık göstermek evrensel bir sorumluluk haline gelmiştir. Tarımda çocuklara yönelik başlıca tehlikeler; güneşin altında veya soğuk rüzgârlı havalarda saatlerce çalışmak, yetersiz ve güvenli olmayan alet ve makineler, çalışılan tarladan gelen toz, aşırı sıcaklık değerlerine ve tehlikeli kimyasallara maruz kalma, kişisel koruyucu donanım olmaksızın çalışma, ağır yükler, tehlikeli hayvanlar, zehirli böcekler, yılanlar ve benzeridir.

Türkiye'de çalışan çocukların %40-50'ye yakını tarımda çalışmakta olup, sayıları yaklaşık 350.000-400.000 arasında olup, en kötü konumda çalışan çocuklar arasında ön sırada yer almaktadır. Bu çocuklar Türkiye'nin değişik bölgelerinde özellikle pamuk, fındık, narenciye, pirinç, şekerpancarı, tütün vd. tarımında çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. En kötü konumdaki tarım işlerinde çalışan bu çocukların çoğunluğu 15 yaşından küçük olup, ILO sözleşmelerine göre çalışma çağında olmayan ve söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır. Eğitim olanaklarından yoksun olan ve çalışmadan dolayı eğitimine devam edemeyen, etmekte zorluk çeken veya hiç başlayamayan bu çocuklar özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşamakta olup, yılın 4-7 ayını buldukları yerin dışında, çadırlarda temel gereksinimlerden yoksun olarak sürdürmektedirler. Sosyal Hukuk Devleti ilkesinden hareketle "özel sosyal politika" araçlarının uygulanması gereken bu çocuklar, gelecek açısından umutsuz kesimlerden birini oluşturmaktadır. Son yıllarda toplumsal ve akademik duyarlılık sonucunda alınan bazı kamu önlemleri yapılan çalışmalar açısından olumlu birer girişim olarak kabul edilebilir ama çözüm için yeterlilik göstermektedir.

Çalışma Standartları Açısından Çocuk İşçiliği

Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1 nci maddesine göre, 18 yaşına kadar her insan çocuktur. ILO'nun (Uluslar arası Çalışma Örgütü) 87 nci Genel Konferansında kabul edilen "En Kötü Biçimlerdeki

Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ne göre çocuk ifadesi 18 yaşın altındaki herkesi kapsıyor.

Çocuk işçiliği, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli bir insan hakları sorunudur. ILO Sözleşmelerine göre çocuk işçiliği, çocukların gönencine zarar veren ve eğitimlerini, gelişimlerini ve gelecekte geçimlerini sağlayabilmelerini engelleyen iştir. Yapılan tahminlere göre tüm dünyada yaklaşık 250 milyon kadar çocuk, yeterli eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve temel özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır. Kişisel açıdan bunun faturasını çocuklar ödemektedir; ancak, durumdan zarar görenler, aynı zamanda ülkelerdir. Çocuk işçiliğine son verilmesi kendi başına bir amaçtır. Bu amaç doğrultusunda yapılacak işler, aynı zamanda ekonomik ve insani kalkınmaya da katkıda bulunacaktır.

ILO'nun 1973 tarih ve 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi, çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu sözleşme, 1999 tarihinde kabul edilen 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi ile pekiştirilmiştir. Bu sözleşme, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin hemen sona erdirilmesine yönelik ivedi önlemlerin alınmasını öngörmektedir.

Türkiye'de Çocuk İşgücü Kullanımı Hakkında Temel Veriler

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) –2006 yılı Çocuk İşgücü Araştırması'na göre; Türkiye genelinde 6–17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9'u kentsel, % 39,1'i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Çocukların % 84,7'si bir okula devam ederken, % 15,3'ü okula devam etmemektedir (2.491.000). Okula devam etmeyen çocukların % 58,8'ini (1.464.708) kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların % 31,5'i okula devam ederken, % 68,5'i öğrenimine devam etmemektedir.

Çalışan çocukların % 40,9'u tarım (392.000 kişi), % 59,1'i tarım dışı sektörde (566.000 kişi) faaliyet gösterirken, % 53'ü ücretli veya yevmiyeli, % 2,7'si kendi hesabına veya işveren, % 43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Çalışan 392 bin çocuktan %51,8'i erkek, %48,2'si kız çocuğudur. Bu çocukların 182.000'i 6–14 yaş arasındadır. Çocuklar arasında ücretsiz çalışanların %79,5'i tarımdadır. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>)

Tarımda Çocuk İşçiliğinin Nedenleri ve Ortaya Çıkış Biçimleri

Çocuk işçiliği Türkiye'nin çözüm bulması gereken önemli sorunlarından biridir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), 182 Sayılı Sözleşmesi en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin 18 yaş altındaki tüm çocuklar için yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına yönelik ivedi ve etkin önlemlerin alınmasına ilişkin acil eylemde bulunulmasını gerektirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu Sözleşmeyi

2001 yılında kabul etmiştir. İlgili paydaşlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), işçi ve işveren örgütleri ve sivil toplum Türkiye'de 3 çeşit en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği türüne rastlandığını belirlemiştir. Bunlar; mevsimsel tarım işlerindeki, küçük ve orta boy işletmelerde (KOBİ) tehlikeli koşullardaki ve son olarak sokaklardaki çocuk işçiliğidir (www.ilo.org).

Türkiye İş Kurumu verilerine göre kırsal kesimde yaklaşık 1.000.000 ailenin (%30,2) kendi toprağı yoktur ve bu aileler geçim için başkalarının topraklarında çalışmak zorundadır. Elde kesin veriler bulunmadığından bu konumda çalışan kişilerin %25-30'unu çocukların oluşturduğu tahmin edilebilir.

Türkiye sosyo-ekonomik göstergeler itibarıyla tarım ekonomisi ağırlıklı bir yapıdan sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya kırsal alan ağırlıklı bir nüfus yapısından, kentsel ağırlıklı bir yapıya geçiş sürecindedir. Bu süreç beraberinde olumsuz yan etkileri de ortaya çıkarmakta ve de bunun sonuçlarından birisi olarak da tarımda ve diğer sektörlerde ortaya çıkan işgücüdür. Başta tarım olmak üzere çocuk işçiliğine neden olan temel unsurlar;

- ✓ Göç,
- ✓ Bozuk gelir dağılımı,
- ✓ Yetersiz eğitim, Eğitimde fırsat eşitsizliği,
- ✓ Nüfus artışı,
- ✓ İşsizlik,
- ✓ Yoksulluk,
- ✓ Yetişkinlerin işsizliği,
- ✓ Mevzuatın eksikliği ve etkin uygulanamaması,
- ✓ İşverenlerin çocuk işgücü talebi,
- ✓ Ücretsiz aile işçiliği ve
- ✓ Tarımda istihdam çocuk işçiliğini belirleyen temel unsurlardır.

2002 yılında ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü, çocuk işçiliğinin belirli bir süre içinde yok edilmesini amaçlayan bir politika ve program geliştirmiştir. "Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi" adı verilen bu programın stratejik hedefi, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine ve özellikle kız çocukların durumuna önem vererek çocuk işçiliğinin 10 yıl içinde tamamıyla yok edilmesidir.

Kendi tarım işletmelerinden yeterli gelir elde edemeyen az topraklı ve/veya topraksız aileler geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere mevsimlik/dönemlik göç ederek iş aramaktadır. Bu işçiler, tarımsal üretimin kendine özgü niteliklerinden dolayı zor koşullarda çalışmakta ve yaşam mücadelesi vermektedir. Mevsimlik tarım işçisi aileler çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal zorunluluklardan dolayı çocuklarını da götürmektedir. Böylece, çocuklar aile ekonomisine katkı nedeniyle yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmaktadır. Türkiye'de "mevsimlik" iş göçü, özellikle sanayi bitkileri olan pamuk, tütün ve şekerpancarı tarımında yoğunlaşmaktadır.

Mevsimlik olarak çalışan çocuklar; genellikle aileleriyle birlikte veya kendi başına bir ücret karşılığında bir başkasının yanında çalışan çocukları kapsamaktadır. Bu çocuk işçiler çoğunlukla belirli bölgelerden başka yörelere mevsimlik olarak başta bitki çapalama, ot alma, hasat vb. bitkisel üretim işlerinde çalışmak üzere köyünden, kentinden ayrılarak 4-7 ay arasında çalışanlardan oluşmaktadır. Ulaşım, konaklama/barınma, beslenme, su ve sanitasyon, sağlık, eğitim vb. konulardan en fazla etkilenen kesimdir. Çocukların çalışması açısından tarım kayıt dışı bir iş alanı ve sektör olup, kayıt dışı sektör çalışan çocukların iş güvenliği yoktur, yaralanmaları veya hastalanmaları halinde ödeme alamazlar ve işverenlerin olumsuz davranışlarında koruma talep edemezler.

Tarım kesiminde çalışan çocuk işgücü iki grupta ele alınabilir. *Birinci grupta;* bulunduğu yerde aile işletmesinde veya bir başka işletmede ücretli veya ücretsiz olarak çalışan çocuklar bulunmaktadır. Bunlar iş buldukça gündüzleri çalışmakta, akşamları veya çalışılmayan günleri evlerinde geçirmektedir. Çalışma ve barınma koşulları, sürekli olarak yaşadıkları yerleşim yerinin yapısıyla ilgilidir. *İkinci grupta ise;* buldukları yerden başka yörelere 3-7 ay arasında değişen sürelerle mevsimlik olarak aileleri veya kardeşleri, yakınları ile birlikte çalışmaya giden çocuklar yer almaktadır. Bunlar, plastikten yapma çadırlarda elektrik, su vd. altyapı hizmetlerinden yoksun biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler. Emekten başka kullanabilecekleri herhangi bir meslek ve yeteneği olmayan bu çocuklar aynı zamanda tarımda “*en kötü durumda*” çalışan çocuk grubunu oluştururlar. Çünkü bu çocuklar kendi güçleri oranında; su taşımak, yakacak toplamak, pamuk ve meyve hasadında bulunmak, çapa yapmak, ot almak gibi işlerde bazen yalnız bazen de tüm aile bireyleri ile birlikte dayanılması zor bir tempoda çalışırlar. Eğitim olanaklarından asgari düzeyde yararlanan veya hiç yararlanamayan bu çocuklar, tarım işçiliğinin en kötü koşullarında yaşamlarını sürdürmektedir.

Çocuk Tarım İşçiliğine Yönelik Bir Alan Araştırması Bulguları

Tarımda en kötü biçimde çalışan çocuk işçiliği ile ilgili olarak Gülçubuk ve arkadaşları (2003) tarafından Adana İli Karataş İlçesinde pamuk tarımında mevsimlik-gezici çalışan çocuklar ile ilgili olarak yapılan bir araştırma sonuçları ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma tarımda en kötü durumda çalışan çocuk işçiliğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen pilot bir araştırma niteliğindedir. Yılın 4-7 ayını pamuk çapalama ve toplama (bulduğunda arada başka işlerde de) işleri için sürekli yaşam yerlerinden ayrı geçiren ailelerdeki çocuklar fiziksel, psikolojik, eğitsel bakımdan tarımdaki çalışma hayatında en kötü durumda çalışan çocuk grubunu oluşturmaktadır. ***Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir;***

- ✓ Araştırma kapsamında incelenen çocukların %47,1'i erkek, %52,9'u kız çocuklarıdır (N=6387). Çocukların %66,4'ü "5-14" ve %33,6'sı "15-17" yaş grubundadır.
- ✓ Mevsimlik tarım işçiliği, sadece köylerden gelenlerin değil, kentlerden de çalışmaya gelen bireylerin bir uğraşısıdır. Araştırma kapsamındaki çocukların %50,8'i kent, %49,2'si köy doğumludur. Mevsimlik tarımsal işgücü hareketliliği özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaygındır. Çocukların %58,5'i bu bölgedeki illerde (Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep) doğmuşlardır.
- ✓ Çocuklar genelde çok çocuklu ailelerdendir. Özellikle, köy kökenli çocukların ailelerinde çocuk sayısı biraz daha fazladır. Çocukların yarısından fazlası (% 67,6) en az 6 kardeşe sahiptir. Çocuk başına düşen ortalama kardeş sayısı ise (kendisi de dâhil) 6,6 olarak bulunmuştur.
- ✓ Mevsimlik tarım işçiliğinde özellikle çocuklar için eğitim önemli bir sorun olmaktadır. Çünkü Mayıs-Kasım ayları arasında gerçekleşen tarım işçiliği nedeniyle çocuklar eğitimini ya yarıda bırakmakta, ya hiç başlamamakta ya da belli bir düzeyden sonra devam edememektedir. Çocukların %47,2'si okur-yazar, %34,2'si ise "ilkokul mezunu" dur. "Okur-yazar olmayan"ların oranı ise, %12,2'dir. Çocuklar arasında mevsimlik tarım işçiliğinde çalışmadan dolayı ilkokulu bitirmeden terk edenlerin oranı %20,0'dir.
- ✓ Çocukların %75,8'i günde en az 12 saat çalışmaktadır. Bu oran kızlarda biraz daha (%76,9) yüksek çıkmıştır. Hesaplamalarda çocukların günde ortalama 11,7 saat çalıştıkları belirlenmiştir. Bu çalışma saatleri, çoğunlukla çocuğun iradesi dışında, baba ve/veya annesinin istekleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Çünkü amaç aileye daha fazla gelir sağlamaktır. Çocukların %99,3 gibi çok büyük çoğunluğu haftanın her günü, %0,7'si ise haftada 5 gün çalışmaktadır. Ayrıca erkeklerin %100'ünün, kızların ise %98,7'sinin haftanın her günü çalıştığı görülmektedir.
- ✓ Zor koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan mevsimlik tarım işçisi ailelerde çocuklar oldukça erken yaşlarda çalışmaya başlamaktadır. Yapılan değerlendirmelerde çocukların ortalama olarak 9,4 yaşında işe başladıkları bulunmuştur. Erkek çocuklar ortalama olarak 9,2 yaşında işe başlarken, kızlar 9,6 yaşında başlamaktadır.
- ✓ Çocuklar tarımda çalışma işini çoğunlukla aile ekonomisine katkı amacıyla yaptığı için, hiçbir zaman ellerine geçmeyen ücretleri baba veya anneleri tarafından alınmaktadır. Çocukların %90,1'i beklenildiği gibi aldığı ücreti babasına veya annesine vermektedir.
- ✓ Ekonomik koşullar ile geçici ve sürekli yerleşimler bakımından yeterli olanaklara sahip olmayan mevsimlik tarım işçilerinin genel durumları çocukların doğum biçimlerine de yansımaktadır. Çocukların %77,4'ünün "evde", %17,4'ünün "hastanede", %2,8'inin "tarlada çalışma esnasında"

doğdukları belirlenmiştir. Yani, çocukların % 80,2'sinin sağlıksız koşullarda doğmuştur.

- ✓ Çevre ve barınma olanakları bakımından sağlıklı olmayan ortamlarda yaşayan mevsimlik tarım işçileri arasında olumsuz koşullardan en fazla etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. Bu olumsuzluklar çocukların bağışıklık sistemlerini de doğrudan etkilemektedir. Çocukların aşı ile korunabilir hastalıklara karşı bağışıklık durumları incelendiğinde erkek çocukların %52,4'ü düzenli aşı olurken, kız çocuklarının ancak dörtte birinin düzenli aşı olduğu ortaya çıkmıştır.
- ✓ Araştırmada, çocukların %30,5'i önemli bir hastalık geçirdiğini ifade etmiştir (n= 1945). Bu çocukların; %6,2'si “böbrek hastalığı”, %3,1'i “romatizma”, %1,5'i “kalp hastalığı” geçirdiğini belirtmiştir. Fakat bu grupta ilginç olan nokta ise, %89,2 oranında çocuğun geçirdiği hastalığın adını bilmemesidir. Ayrıca, çocukların %12,5'inin de iş kazası geçirdiği belirlenmiştir. Çocukların %5,6'sı sigara kullanmakta (n=357), %4,9'unda (n=312) gece körlüğü bulunmakta ve %5,5'i (n=351) ise, toprak, kil, kâğıt vb. maddeleri yeme alışkanlığı bulunmaktadır.
- ✓ Pamuk toplama, çocuklar için engellenmesi gereken en riskli işler grubundandır. Bu işteki fiziksel etkenler; güneş ışınları, boş tarım ilaç kutularına temas, iş kazaları, ağır yük kaldırma, böcek, yılan, akrep gibi böcek, haşere sokmaları başlıcalarıdır. Psikolojik etkenler ise; uzun iş saatleri, monotizm, yetersiz uyku, eğitimden uzak kalma, yetersiz oyun zamanı ve diğer çocuklarla arkadaşlık edememeleridir. Bu etkenlerin sonucunda çocuklar; yorgun, kayıtsız, bezgin, içe dönük hale gelmekte ve değersiz oldukları hissi ile “kaderci” bir tutum geliştirmektedirler.
- ✓ Araştırma sırasında çocuklara “çocuk hakları konusunda bir şey duydunuz mu?”, biçiminde bir soru yöneltilmiştir. Soruya, çocukların sadece %20,7'si “evet” yanıtını vermiştir. Bu oran, erkeklerde %25,4, kızlarda % 16,5'dir. Burada, çocuk haklarını duydum diyen çocuklar da, bu kavramı yasalarda, sözleşmelerde, yönetmeliklerdeki biçimiyle değil, yine aileden ve çevresinden duyanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çocuklar arasında, çocuk hakları arasında en sık dile getirilen ifadeler; “eğitimin zorunlu tutulması”, “çocukların çalıştırılmaması”, “oyun alanlarının yapılmaması” biçimindedir.
- ✓ Araştırmada çocuklara “yaşamınızda kimin yerinde olmak istersiniz?”, biçiminde bir soru sorulmuştur. Soruya, erkek çocukların %67,5'i, kız çocuklarının ise %63,6'sı soruya yanıt verebilmiştir. Çocukların empati duydukları kişiler veya meslekler arasında %25.6 ile “öğretmenlik” ilk sırada, %15.4 ile “ses sanatçıları” ikinci sırada gelmiştir.
- ✓ Pamuk hasadında çalışan çocukların %58,2'si büyüyünce “öğretmen”, %26,8'i “doktor”, %7,3'ü “sporcu” olmayı istemektedir. Aslında, bu soruya verilen yanıtlar çocukların sosyal değerlerini yansıtmaması bakımından ilginçtir. Çocukların en fazla istekleri olan öğretmenlik, doktorluk gibi meslekler

içinde buldukları çalışma koşullarının zorluğundan ve sosyal konumunun düşüklüğünden dolayı yüksek statülü mesleğe sahip olma arzusunun bilinçaltı özlemini yansıtmaktadır.

- ✓ Mevsimlik tarım işçiliğinde en önemli konulardan birisi, yerleşilecek yerin niteliği ve barınma için kullanılan malzemelerdir. İşçiler, genelde boş, açık ve köylerden uzak alanlara yerleşmektedir. Yerleşim yerinin seçimine etkili olan temel faktörler; suya, çalışma yerine yakınlık ve yakacak bir şeyler bulmadır. Ailelerin %36,4'ü su kaynağına yakın yerlere yerleşmektedir. Herhangi bir köy veya kasaba içine geçici de olsa yerleşen aile bulunmamaktadır. Bu durum iki açıdan değerlendirilebilir; birincisi, köy veya kasaba halkının tarım işçilerini benimsememeleri ve yerleşmelerine izin vermemesi. İkincisi ise; tarım işçilerinin kendi yaşam biçimlerini sürekli yerleşim yerlerine entegre edememesi veya bu konuda çekingenlik göstermesidir.
- ✓ Araştırma kapsamındaki ailelerin %83,3'ü "naylon", %14,3'ü de "bez"den yapılmı çadırlarda yaşamaktadır. Bir çadırda ortalama 6 birey yaşamaktadır.
- ✓ Mevsimlik tarım işçileri, geçici olarak kurdukları çadır yerleşimlerinde, temel insani gereksinimler (altyapı hizmetleri) açısından yetersiz ve olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Ailelerin %79,8'i elektrik kullanımından yoksundur. İnsan yaşamının temel gereksinimi olan su, mevsimlik tarım işçiliğinin en önemli sorunudur. Aileler içme suyunu çoğunlukla tankerlerle getirilen sudan karşılamaktadır. Tanker içinin temizliği ve suyun kalitesi ise, tamamen işverenin kişisel duyarlılığına bağıdır.
- ✓ Mevsimlik tarım işçiliğinde insan sağlığını tehdit eden bir diğer sorun da tuvaletlerin durumu veya mevcut olup olmadığıdır. Aile başkanlarının %59,5'i barınma yerlerinde tuvalet olmadığını ve bu gereksinmelerini açık havada ve arazide karşıladıklarını, %36,5'i naylondan kapama tuvaletler yaptıklarını ve atıkların kapalı çukurlarda biriktiğini, %2,7'si yine naylondan kapama tuvaletler yaptıklarını ve atıkların açık çukurlarda biriktiğini belirtmişlerdir.
- ✓ Araştırma kapsamındaki çocukların babalarının %62,9'u herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna (tarım veya tarım dışı) üye değildir. Babaların %6,7'si SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu) - işçi, %1,5 Bağ-Kur (Bağımsız Olarak Kendi Hesabına Çalışanların Sosyal Güvenliği) - tarım kapsamında olup, %29,0'u yeşil kart sahibidir.

Buraya kadar belirtildiği gibi, gezici olarak çalışan mevsimlik tarım işçileri oldukça zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Bunlar arasında çocuklar ise hem kötü koşullarda çalışmakta, hem başta eğitim olmak üzere sosyal üstyapı olanaklarından yararlanamamakta, hem de geleceğe ilişkin umutlar açısından karamsar bir durum ortaya çıkarmaktadır. Araştırma 2003 yılında yapılmış olup, ilerleyen yıllarda mevsimlik gezici tarım işçiliğine yönelik kamu alanında bazı çalışmalar yapılmış ve bunlar olumlu sonuçlar da vermiştir. Fakat gelinene aşamada halen onbinlerce çocuk olumsuz koşullarda çalışmakta ve yaşama tutunmaya

çalışmaktadır. Bir yandan ailelerinin ekonomik koşullarından dolayı, diğer yandan işverenlerin sorumsuz, duyarsız davranışlarından dolayı tarımda çocuk işçiliği sömürüsü devam etmektedir.

Çocuk Tarım İşçiliğine Yönelik Yasal Düzenlemeler

Çocuk, genç ve kadınların korunması konusu Anayasa’da güvence altına alınmıştır. **Anayasanın 50 nci Maddesine göre;** “kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” Bu açılardan bakıldığında tarımda çalışan çocuk işçiliği yasak olan bir işçilik biçimidir.

4857 Sayılı İş Kanunu’nun, Çalışma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasası, başlıklı 71 nci maddesine göre; “15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.” Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde 7 ve haftada 35 saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde 8 ve haftada 40 saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz. Kanunda bu öngörülere uyulmaması halinde cezai yaptırımlar uygulanacağı belirtilmektedir. Diğer yandan, İlköğretim Yasasında çocuk işgücüne yönelik düzenlemeler vardır. Bu yasanın 59 uncu maddesine göre; ilköğretim çağında olup da zorunlu ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel işyerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli ve ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulamaları şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.

Çocuk hakları sözleşmesinin BM Genel Kurulunda benimsenmesinden kısa bir süre sonra 1990 yılında “Dünya Çocuk Zirvesi” gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede dünya liderleri ortak bir taahhütte bulunmuşlar ve her çocuğa daha iyi bir gelecek sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayınlamışlardır. Bu

hedeflerden bir tanesi de özellikle güç koşullardaki çocukların korunmadır. Çocuklar İçin Dünya Zirvesi Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslar arası Programının (IPEC) esin kaynağı olmuştur. 1992 yılında başlayan ILO-IPEC programına katılan ilk 6 ülkeden biri Türkiye'dir. Çocuk işçiliğinin önlenmesi açısından en önemli girişimlerden birisi, ILO-182 Nolu Sözleşme; Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme, ILO'nun temel haklara ilişkin 8 sözleşmesinden biridir.

ILO Kabul Tarihi: 17 Haziran 1999

Kanun Tarih ve Sayısı: 25 Ocak 2001 / 4623

Resmi Gazete Yayım Tarihi ve Sayısı: 3 Şubat 2001 / 24307

Bakanlar Kurulu Kararı Tarih ve Sayısı: 18 Mayıs 2001 / 2001/2528

Resmi Gazete Yayım Tarihi ve Sayısı: 27 Haziran 2001 / 24445

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Genel Konferansı 1 Haziran 1999'da yaptığı 87 nci Oturumunda; 1973 tarihli "İstihdama Kabulde Asgari Yaş Haddine İlişkin Sözleşme ve Tavsiye Kararı"nı tamamlamak üzere uluslararası işbirliği ve yardımlaşma da dâhil ulusal ve uluslararası eylemler için temel öncelik olmak üzere en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması ile ilgili yeni belgeler kabul edilmesi gerektiğini göz önünde bulundurarak ve;

- ✓ En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin aynı zamanda ailelerin ihtiyaçlarına cevap vererek ücretsiz temel eğitimin önemine ve buna maruz çocukların bütün bu işlerden uzaklaştırılmaları gereğini ve onların rehabilitasyonlarını ve sosyal uyumlarının sağlanmasını dikkate almak suretiyle derhal ve kapsamlı bir eylem yapılmasını gerekli kıldığını göz önünde bulundurarak;
- ✓ Uluslararası Çalışma Konferansının 1996 yılında yapılan 83 üncü Oturumunda kabul edilen çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin kararını hatırlatarak ve;
- ✓ Çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklandığını ve uzun vadeli çözümünün sosyal gelişmeye ve özellikle yoksulluğun azaltılmasına ve evrensel eğitime imkân tanıyan sürekli ekonomik büyümede yattığını kabul ederek ve;
- ✓ 20 Kasım 1989 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesini hatırlatarak ve;
- ✓ Uluslararası Çalışma Konferansının 1998 yılında yapılan 86 ncı Oturumunda kabul edilen Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesi ve İzlemesini hatırlatarak ve;
- ✓ En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine diğer uluslararası belgelerde ve özellikle 1930 tarihli Zorla Çalışma Sözleşmesi, 1956 tarihli Birleşmiş Milletler Kölelik ve Köle Ticareti ile Kölelik Benzeri Kurumların ve

Uygulamaların Ortadan Kaldırılması Ek Sözleşmesinde yer verildiğini hatırlatarak,

- ✓ Oturum gündeminin dördüncü maddesini oluşturan çocuk işçiliği konusunda yapılan bazı önerileri kabule karar vererek,
- ✓ Bu önerilerin bir uluslararası Sözleşme biçimini almasını kararlaştırarak, 1999 yılında 17 Haziranda “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi”ni kabul etmiştir. Türkiye’de yukarıda verildiği gibi, bu sözleşmeyi 2001 yılında kabul etmiş ve de ilk kabul eden ülkelerden birdir. Sözleşmede yer alan ve konu ile ilgili olan bazı temel maddeler şunlardır;

MADDE 1; Bu Sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri alır.

MADDE 2; Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “çocuk” terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanır.

MADDE 3; Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesi “doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar.” Bu maddede tarım ile ilgili olduğundan bu fıkra ya yer verilmiştir.

MADDE 7;

- ✓ Her Üye, cezaî yaptırımların ya da uygun olduğu takdirde diğer yaptırımların kararlaştırılması ve uygulaması da dahil olmak üzere, bu Sözleşme hükümlerinin etkin şekilde uygulanmasını ve yürütülmesini sağlayacak gerekli tüm önlemleri alır.
  - ✓ Her üye, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak etkin ve belli bir zamanla sınırlı şu önlemleri alır;
    - çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi,
    - çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması,
    - çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması,
    - özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması, ve
    - kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması.
- (<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz182.htm>)

Torba Kanunda Tarım İşçilerine Yönelik Düzenlemeler

“6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun

Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair (Torba Kanun)’un (25.02.2011 tarih ve 27857 sayılı Resmi Gazete) mevsimlik tarım işçilerine yönelik olarak getirmiş olduğu yeni düzenlemeler bulunmaktadır.

2926 sayılı Kanunda tarım sektöründe işçi olmayan kendi tarlasını işleyen ve/veya hayvancılıkla uğraşan ya da kiralama yolu ile tarım işi ile uğraşan ekim, dikim, bakım, üretim, ıslah işi ile uğraşanlarla doğrudan orman hayvan ve su ürünlerini üreten kişiler yararlanabilmektedir. Bu sigortalılık kolu zorunlu bir sigortalılıktır. 17.10.1983 tarihinde çıkarılmıştır. Ancak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortasının yürürlüğe girmesi ile kaldırılarak 5510 sayılı Kanun’un içinde dördüncü maddede kapsama alınmıştır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarını çözmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nca Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) uygulanmaya başlanmıştır. METİP projesi (2010/6 sayılı Başbakanlık genelgesi kapsamında) ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin güvenli ulaşım, altyapıya sahip barınma alanları, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır (<http://www.csgb.gov.tr>). Ayrıca bu işçilerimizin sosyal güvenlikleri ile ilgili düzenleme yapılması da planlanmıştır. Bu proje birçok yasal düzenlemeye de ışık tutmuş/tutacaktır. Bu kapsamda 6111 sayılı Kanun ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal güvenliklerinde kolaylaştırıcı düzenleme getirilmiştir.

Torba Yasa İle Getirilenler

Kamuoyunda torba yasa olarak bilinen 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Yasa’da kamu borçlarının yapılandırılması ve çalışma hayatı ile ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan biri de mevsimlik geçici tarım işçileri ile ilgili yapılan düzenlemedir. 6111 sayılı Yasa’nın 51. maddesinde düzenleme yapılarak 5510 sayılı Yasa’ya ek madde eklenmiştir. Bu maddede tarım ve orman işlerinde süreksiz (30 günden az) çalışanların sigortalı çalışacağı ve sigortalılıklarının da aynı yasanın 4/a kapsamında değerlendirileceği getirilmiştir. Bu sigortalılıktan yararlanan tarım işçileri iş kazası, meslek hastalığı, malûllük, yaşlılık, ölüm sigortası ile genel sağlık sigortasından yararlanabilme imkânı getirilmiştir. Bu işçilerin sigorta kapsamına girebilmeleri, için örneği Kurum’ca hazırlanan ve Kurum’ca belirlenen ilgili muhtarlık, birlik, kuruluş, il veya ilçe tarım müdürlükleri tarafından usulüne uygun olarak düzenlenip onaylanmış belgeleri ile talepte buldukları tarihten itibaren sigortalı sayılacaklardır. Ayrıca madde kapsamındaki sigortalılık; 5510 sayılı Yasa’nın 4. maddesine istinaden sigortalı olarak çalışmaya başlayanların çalışmaya başladıkları tarihten, sigortalılıklarını sona erdirme talebinde bulunanların talep tarihinden, prim borcu bulunanlardan talepte bulunanların primi ödenmiş son günden, gelir ya da aylık talebinde bulunanların aylığa hak kazanmış olmak şartıyla talep tarihinden ve ölen

sigortalının ölüm tarihinden itibaren sona erecektir. Aynı Yasa'nın 4. maddesi kapsamındaki çalışmanın sona ermesi halinde, bu madde kapsamındaki çalışmasının devam etmesi kaydıyla çalışmanın sona erdiği tarihi takip eden günden itibaren bu düzenleme ile gelen sigortalılıkları kendiliğinden başlayacaktır. Bu sigortalıların iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kollarından sağlanan yardımlardan yararlanabilmeleri için iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olmaları ve sigortalılıklarının sona ermemiş olması, 5510 sayılı Kanun'a göre iş kazası veya meslek hastalığından dolayı geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesi veya sürekli iş göremezlik geliri ya da malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından aylık bağlanabilmesi için prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması şartı aranacaktır. Bu düzenleme ile bu madde kapsamındaki sigortalılar, 5510 sayılı Yasa'nın 82. maddesine göre belirlenen prime esas kazancın alt ve üst sınırı arasında olmak kaydıyla sigortalı tarafından belirlenen günlük kazancın otuz katının % 34,5'i oranında prim ödeyecekler. Bunun % 20'si malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları, % 12,5'i genel sağlık sigortası, % 2'si iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası primi olacaktır. Bu primlerin ödeme dönemi aylık olmayıp yılda bir veya iki olacaktır (Gürbüz, 2011).

6111 sayılı Yasa ile getirilen önemli bir düzenlemede geçici 29. maddede getirilmiştir. Buna göre bu sigortalılıktan yararlanan geçici tarım işçileri bu yıldan itibaren 5510 sayılı Yasa'nın 82. maddesine göre belirlenen prime esas günlük kazanç alt sınırının on sekiz katı üzerinden başlanılarak, takip eden her yıl için bir puan artırılmak suretiyle otuz katını geçmemek üzere prim alınacaktır. Yani aylık olarak 18 günden başlayarak her yıl bir gün artırarak primlerini yatacaklardır. Yeni getirilen bu sigortalılık ile ilgili SGK Başkanlığı'nca çıkarılması öngörülen yönetmelik henüz çıkarılmamıştır. Bu konuda genel bir değerlendirme yapılacak olunursa;

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal güvenliklerini düzenleyen 2925 sayılı Yasa özellikle yaş ile ilgili düzenleme gelmeden bu kesimde çalışan işçilerin ihtiyaçlarını sınırlı da olsa karşılayabilecek nitelikte idi. İşçilerin düzenli iş bulamamaları yılın en fazla yarısında çalışıyor olmaları, hem prim miktarları hem de ödeme dönemleri açısından aylık 15 günden az olmamak üzere yılda 180 gün prim ödemeleri ve yine 15 yılda toplam 3600 gün prim günü olması halinde yaşlılık geliri bağlanabilme imkânına sahiptiler. Önce 4447 sayılı Yasa ile yaş uygulaması getirildi. Daha sonra 5510 sayılı Yasa ile 2925 sayılı Yasa'nın ilk beş maddesi kaldırılarak bu sigortalılığa giriş kaldırıldı. Prim oranı yükseltildi. Artık tarım işçileri bu Yasa'nın getirdiği kolaylıklardan yararlanamaz hale getirildi. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında yürütülen çalışmalar gezici tarım işçilerini şartlarına uygun, primlerini ödeyebilecekleri ve prim ödeme kolaylığından dolayı da bu sigortalılıktan yararlanmalarını sağlamaya yöneliktir. Getirilen yeni düzenleme 2925 sayılı Yasa'nın özellikle 4447 sayılı Yasa ile getirilen düzenlemeden önceki hali karşılması mümkün değildir. Fakat ödenecek primlerin 18 günden başlaması, yılda belirli dönemlerde topluca primlerin ödeme imkânının olması bir kolaylıktır. Diğer yandan, bu sigorta kolunun isteğe bağlı olması ciddi bir eksikliklerdir. Yine mevsimlik

tarım işçilerinin çalışma şartlarının özelliğinden dolayı ödeyecekleri prim günleri düşük kalacaktır. Bu sigortalılara önceki Yasa'da olduğu gibi yaş uygulamasından geri adım atılmasa bile 3600 prim gün sayıları ile emeklilik imkânı getirilebilir (Gürbüz, 2011).

Buraya kadar belirtilen Anayasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmeler çocuk işçiliğİ konusunda ciddi önlemler getirmektedir. Bunlara rağmen tarımda çocuk işçiliğİ en kötü sayılabilecek koşullarda devam etmektedir. Konuya toplumsal, akademik ve siyasal ilginin artması daha doğrusu artmak zorunda kalınması mevsimlik tarım işçiliğine yönelik yeni düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Bundan hareketle, 24 Mart 2010 Tarihli Resmİ Gazete'de "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" Başbakanlık Genelgesi (2010/6) yayınlanmıştır. Genelgenin temel bileşenlerine göre;

- a) Merkezi düzeyde konuyla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliğı temsilcilerinin katılımıyla "**Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu**" oluşturulacaktır.
- b) "**İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu**" oluşturulacaktır.
- c) İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla önlemler alınacaktır.
- d) Gerekse halinde işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma olanağı sağlanacaktır.
- e) İşçilerin çalışma yerinde temel gereksinimleri işverenlerce sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde il özel idareleri devreye girecektir.
- f) İşçilerin, ailelerinin doğa olaylarından zarar görmemeleri için önlemler alınacaktır.
- g) Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde; tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile ekmek pişirme imkânları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılabilcek sosyal tesis bulundurulacaktır. Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tankerİ, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacaktır.
- h) İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu esaslarına göre alınacak, ayrıca, mahalli kolluk kuvvetlerince bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutat zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır.
- i) İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı korunması için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır.

- j) İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi olanaklardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır.
- k) İşçilerin geri dönüşlerinde başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkânlar hazırlanacaktır.
- l) İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir.
- m) Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.
- n) Tüm bu önlemler ve çalışmalar valiliklerin gözetim ve denetiminde icra edilecektir. Kaynak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile olanaklar ölçüsünde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanacaktır.

Sonuç ve Temel Çıkarımlar

Çocuk işçiliği bütün dünyada görülen karmaşık bir sorun olup, önlenmesi ve zaman içerisinde ortadan kaldırılması gereken bir konu alanıdır. Hangi biçimde olursa olsun çocuk işçiliği herkesi ilgilendirmekte ve toplumun tün kesimlerinin aktif ve sistematik katılımını gerektirmektedir.

Tüm dünyada tarım çocuk işçilerin en fazla olduğu sektördür. Çocuk işçilerin %70'i tarımdadır. Tarım kesimindeki çocuklar kahve, meyve, şekerpancırı, şeker kamışı, pirinç, çay, tütün, çobanlılık, hayvancılık, pamuk gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. (ILO/Newsletter, 2007-3). Tarım özellikle çocuklar açısından en tehlikeli çalışma alanlarındandır. Özellikle kız çocuklarının yükü ağırdır. Çalışan kızlar çoğu kez tarımsal işgücünün görünmez bir parçasıdır ve özellikle dezavantajlı komunda yer alır. Çünkü tarımsal işlerin yanı sıra ev işleriyle de uğraşırlar. Başta tarımda olmak üzere çocukların erken yaşta çalışma yaşamına atılması, Türkiye'de önemli bir politik ve toplumsal sorundur. Sorun, çok boyutludur. Yoksulluk, eğitim, ucuz işgücü talebi, göç, sahipsizlik, çocuk istismarı, emeğin görünmezliği, farkındalık olmaması, işsizlik sorunun boyutlarını artırmaktadır.

Kendi tarım işletmesinden yeterli gelir elde edemeyen, az topraklı veya topraksız aileler ile kentlerdeki işsiz ve yoksul aileler geçimlerini sağlayabilmek amacıyla, daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere giderek mevsimlik işgücü olarak iş aramakta ve çalışmaktadır (Yıldırak vd, 2003). Bu çalışma biçiminde, fiziksel ve sosyal durumları ve konumları itibariyle en fazla etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. Çocuk işçiliği sorunu çözülmeden ülkenin kalkınmasından söz edilemez. Tarımda çocuk işçiliğinin azaltılması ve uzun dönemde de olsa kaldırılması için;

- ✓ Her düzeyde ve her kesimde toplumsal duyarlılık oluşturulması önem taşımaktadır.
- ✓ Tarımda çocuk işgücü kullanımı ve sömürüsünün nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.
- ✓ İlgili kurum ve kuruluşların hasiyetlerini artırmaları önemlidir.
- ✓ *Mevsimlik olarak çalışan çocukların karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümü tek bir kurum veya kuruluşun sorumluluğunda değildir.* Konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak ve eşgüdüm içerisinde yapacağı çalışmalarla sorunlar çözülebilecektir.
- ✓ Tarım aracılığı sisteminin kurallara uygun biçimde yürütülmesi, sorunların çözümünde önemli kolaylıklar sağlayacaktır.
- ✓ *Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların en önemli sorunları eğitimidir.* Çalışma dönemi nedeniyle eğitimini yarıda bırakan veya hiç başlamayan çocukların eğitim kurumlarına devamı gelecekleri açısından büyük önem taşımaktadır. Burada Milli Eğitim Bakanlığı'na ve teşkilatına önemli sorumluluk düşmektedir. *Tarım işçiliğinden dolayı eğitim göremeyen veya yarıda bırakan çocuklara yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında olanak sağlanması ve çocukların eğitimini engelleyen tutum ve davranışların değiştirilmesi yönünde eğitim programlarının hazırlanması sorunun çözümünde önemli bir aşama olacaktır.* Veya en azından tarımda çalışan çocuklara yönelik olarak ders yılı tarım sezonu ile uyumlu hale getirilmelidir (Yıldırak vd, 2003).
- ✓ Zorunlu eğitimin tam uygulanması takip edilmelidir.
- ✓ Sosyal güvenlik ağlarının çocuklara ayrıcalık sağlayacak biçimde uygulanması gereklidir.
- ✓ Çocukların sağlık ve rehabilitasyonuna yönelik önlemler alınmalıdır.
- ✓ Tarımda ve kırsal yörelerde gençlere yönelik tarım dışı istihdam olanları yaratılabilir.
- ✓ Çocuk işçiliği politikalarının yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde eylem planlarına dönüştürülerek ele alınması ve çözülmesi gereklilik göstermektedir.
- ✓ Ailelere çocukların eğitimi için etkin ve izlenebilir yardım yapılmalıdır.
- ✓ Yerel yönetimler duyarlı hale gelebilir.
- ✓ Ebeveynleri bilgilendirme, bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

- ✓ Mevsimlik tarım işçileri sağlık konusunda zor koşullarla karşı karşıyadır. Bunun giderilmesi için; *geziçi ekiplerle temel sağlık hizmetlerini veren birimlerin oluşturulması ve bunların aktif hale getirilmesi gerekmektedir.*
- ✓ Mevsimlik tarım işçilerinin dolayısıyla çocukların barınma koşullarını iyileştiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. İlkel çadır koşullarında yaşayan ve dıştan gelecek her türlü tehlikelere açık olan yaşam biçimi giderilmelidir. *İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu gereksinimleri karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması ve bunları kapsayan yapıların yapılması gerekmektedir.*
- ✓ Hukuksal düzenlemeler açısından Türkiye’de yeterli düzenlemeler bulunmaktadır, yeni düzenlemeler getirilmektedir. Mevcut yasaların ve imza koyulan uluslararası sözleşmelerin etkin bir biçimde uygulanması çocukların sağlıklı bir geleceğe kavuşmaları açısından önemlidir. *Yasaların varlığından çok, işlerliğine önem verilmelidir.*

KAYNAKÇA

- Anonim., (1978), Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı Hakkında Tüzük. Resmi Gazete ayı:16288,Tarih:15.5.1978.
- Anonim., (1978), Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı:16389,Tarih:8.9.1978.
- Gülçubuk, B. - vd., (2003) Tarım Kesiminde En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliği Temel Araştırması (Adana İli-Karataş İlçesinde Pamuk Hasadında Çalışan Çocuklar Örneği), ILO-Ankara (Basılmamış).
- Yıldırak, N. - vd., (2003). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Tarım-İş Sendikası Yayınları, Ankara.
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz182.htm>
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>
- www.csqb.gov.tr
- www.csqb.gov.tr/csqbPortal/csqb.portal?page=slogan&id=slogan
- www.ilo.org
- www.ilo.org/newsletter/2007-3
- www.tuik.gov.tr
- www.turkis.org.tr

